

Esetekben az, hogy Homéroszról szépen tudsz beszélni, nem szakismeret, amint az előbb mondtam is. Isteni erő az, ami téged mozgat, ahogyan az hat a kőben, melyet Euripidész magnésziainak nevezett, az emberek általában pedig hérakleiainak hívnak.* Ez a kő is nemcsak magukat a vasgyűrűket vonzza, hanem oly erőt áraszt beléjük, hogy képesek ugyanazt tenni, mint a kő maga: más gyűrűket vonzani, elannyira, hogy néha vasgyűrűknek egész hosszú lánc kapcsolódik egymáshoz, de valamennyinek a hatóereje attól az egy kötől függ. Így a múzsa is maga tesz istennel teltté némelyeket, de ezektől az istennel telt személyektől más ihletettek láncra függ. Mert valamennyi epikus költő, aki jó, nem szakértelem alapján, hanem istentől eltelve, megszállottan mondja a sok szép költeményt, és a dalköltők, akik jók, szintazonképpen. Ahogy a korübaszként tomboló sem józan ésszel táncolnak, úgy a dalköltők sem józan ésszel írják azokat a szép dalokat, hanem csak ha ráléptek a harmónia meg a ritmus ösvényére, és megmámorosodtak, és megszállottak lettek, akár a bakkhánsnők, akik megszállott állapotban a folyókból mézet és tejet isznak, de ha józan eszüknél vannak, akkor nem. Ezt teszi a dalköltők lelke is, amint maguk mondják.

Hiszen a költők – köztudomás szerint – azt mondják, hogy ők a múzsák valamilyen kertjeiből és erdős völgyeiből, mézcsordító forrásoknál szedegetik éneküket, s úgy hozzák el nekünk, mint a méhek, maguk is úgy repülve. És igazat mondanak. Mert lenge lény a költő, szárnyas és szent, s mindaddig nem képes alkotni, míg az isten el nem töltötte, józansága el nem hagyta, és többé benne nincsen értelem. Amíg pedig e kincsének birtokában van, nincs oly ember, aki képes volna költeni vagy jövendőt mondani. Mivel tehát nem szakértelem alapján alkotnak és mondanak tárgyukról olyan sok szépet – mint te Homéroszról –, hanem isteni osztályrészüket alapján, mind csakis azt képesek szépen megalkotni, amire őket a múzsa fölindítja, ez dithüramboszt, az enkómiont, ez hüporkhémát, az eposzokat vagy iamboszokat, más területeken pedig silányak mindahányan. Nem szakértelmük alapján mondják ugyanis szavaikat, hanem isteni erő által, mert ha szakértelem alapján tudnának egy dologról szépen beszélni, mind a többről is tudnának. Az isten azonban önnön értelmüket elvéve, őket használja szolgálak gyanánt, mint az isteni jósokat és jövendőmondókat is, hogy mi, hallgatók, tudjuk, hogy nem ők azok, akik azokat a nagybecsű dolgokat mondják, hiszen értelmük nincs is jelen, hanem az isten maga a szülő, csak éppen rajtuk keresztül szól beszéde hozzánk. Szavaim legnyomósabb bizonyítéka a khalkiszi Tünnikhosz, aki egész életében nem költött olyan költeményt, amit bárki is arra méltatott volna, hogy megjegyezze, csak egyet: paianját, ezt azonban mindenki éneklé, s talán nincs is még egy ilyen szép dal, valóban – ahogy maga mondja – „a múzsák leleménye”. Szerintem benne mutatta meg legjobban nekünk, kételkedésünk cáfolatául, az isten, hogy nem emberi eredetűek azok a gyönyörű alkotások s nem emberekéi, hanem isteniek és istenekéi, a költők pedig csupáncsak tolmácsai az isteneknek, megszállva ki-ki attól, aki éppen megszállva tartja. Ezt megmutatandó az isten legott a leggyaralóbb költő által énekelte el a legszebb éneket. (Platón: Ión, 533 d – 534 e)

Szép fiú, gondold meg tehát, hogy az előbbi beszéd a mürrhinoszi Phaidroszé volt, Püthoklész fiáé; amit viszont most készülök elmondani, a himeraai Sztészikhorszé, Euphémosz fiáé. Mégpedig úgy kell hangzania, hogy „nem igaz az a mese”, amely azt mondja, hogy ha van is szerelmesed, inkább légy odaadó azzal, aki nem szeret, mert amaz őrvöng, ez pedig józan. Mert ha egyszerűen szerencsétlenség volna az őrvöngés, akkor igaza volna; de épp legnagyobb javaink őrvöngésből (mániából) – de persze isteni adományként ránk szálló őrvöngésből – származnak.

(1) Hiszen a delphoi jósnő vagy a dódonai papnők ihletett elragadtatásban sok jót tettek már Görögország városaival és polgáraival, józan állapotban ellenben keveset vagy éppen semmit. S ha még felsorolnánk a Szibüllát meg a többieket, akik ihletett jóslásukkal sok mindent megmondtak előre, és így sok ember jövőjét rendbe hozták, csak szaporítanánk a szót, hiszen ezek közismert dolgok. Azt azonban érdemes tanúbizonysággal felhozni, hogy a hajdankorban a szavak alkotói nem tartották se rút, se szégyenletes dolognak az őrvöngést. Különb a legszebb művészetet, amellyel a jövőt ítélik meg – a mánia szóval összefüggésbe hozva –, nem nevezték volna el maniké-nak, megszállottságnak. Szép dolognak tartották, ha isteni osztályrészként jön ránk, és ebben a meggyőződésben állapították meg a nevét; a mai emberek azonban – szépérvék híján – egy t betűt toldva bele, mantiké-nak nevezték el a jóslás művészetét. Azt az eljárást viszont, amikor józan öntudatú emberek kutatják a jövőt madarak és egyéb jelek segítségével – minthogy tudatosan iparkodnak az emberi sejtés (oiészisz) számára belátást (nusz) és ismeretet (hisztoria) szerezni –, oionisztiké-nak nevezték el; ezt a mai fiatalok az ó betűvel nagyképűsködve oiönisztiké-nak nevezik. Mármost amennyivel tökéletesebb és becsesebb a mantiké az oiönisztikénál – mind a név a névnél, mind a dolog a dolognál –, annyival szebb a régiek tanúsága szerint a mánia a józanságnál: mert az egyik az istennőtől, a másik az emberi erőtől függ.

(2) De a nagy járványok és inségek között is, amelyek az istenek ősi haragja folytán bizonyos nemzedékeket sújtanak, a mánia megjelenve és jósolva szabadulást szerzett az inségeseknek azzal, hogy az istenekhez intézett imákban és szent szolgálatokban keresett menekvést, s így a megtisztulás és a misztériumi beavatás eszközével élve, a benne részesülőt a bajtól mentessé tette a jelenre és a jövőre, megváltást szerezve a jelen bajaitól annak, aki igazán rajong és megszállott.

(3) A harmadik pedig a múzsáktól való megszállottság vagy örület; ha ez megragad egy gyöngéd és tiszta lelket, felébreszti és mámorossá teszi, és dalban meg a költészet egyéb módján magasztalva a régiek számtalan tettét,

neveli az utódokat. Aki azonban a múzsák szent örülete nélkül járul a költészet kapuihoz, abban a hitben, hogy mesterségbeli tudása folytán alkalmas lesz költőnek, tökéletlen maga is, költészete is, és józan készítményeit elhomályosítja a rajongók költészete.

XXIII. Ennyi és még több szép eredményét tudnám felsorolni az istenektől jövő szent örületnek; tehát ne féljünk tőle, és ne zavarjon meg semmiféle olyan beszéd, amely azzal ijesztget, hogy az elragadtatott helyett inkább a józan embert kell barátul választani. Az ilyet beszélő csak akkor vigye el a győzelmi pálmát, ha állítása támogatására azt is kimutatja, hogy a szerelmet nem javára küldik a szeretőnek és kedvesének az istenek.

Nekünk viszont épp az ellenkezőt kell bebizonyítanunk: hogy az ilyen örületet legnagyobb boldogságunkra adták az istenek. Bizonyításunk hihetetlen lesz ugyan a túl okosoknak, de hihető a bölcseneknek. Először a lélek isteni és emberi természetét illetően kell felismerni az igazságot, az őt ért hatásokat és tevékenységét tekintetbe véve. A bizonyítás kiindulópontja a következő. XXIV. A lélek a maga egészében halhatatlan. ... (4) ...

(Platón: Phaidrosz, 244 a – 245 c)